

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

בס"ד

שעור מורה מוריננו הרב יהודה גנס שליט"א שבת אמור תשע"ז:

בדין מעמד של ישראל קודם מתן תורה

- א. "ויצא בן אשה ישראלית... בתוך בני ישראל"¹, ופרש רש"י (על פי התורה כהנים): "מלמד שנתגייר". ותמהו הראשונים, מדוע הוצרך להתגייר, הלא קיי"ל שבן ישראלית הרי הוא כישראל לכל דבר, גם אם אביו גוי².
- ב. וכתב הרמב"ן בשם חכמי הצרפתים (וכ"ה בחזקוני) שקודם מתן תורה היה דין ישראל כדין הגויים שבהם קיי"ל "באומות הלך אחר הזכר", ולכן לולא הגרות לא היה דינו אחר מתן תורה כישראל.
- ג. וברמב"ן תמה על זה וז"ל: "ואין דעתי כך, כי מעת שבא אברהם בברית³ היו ישראל ובגויים לא יתחשבו, וכמו שאמר בעשו ודלמא ישראל מומר שאני⁴, וקל וחומר הדבר אם לאחר מתן תורה שהכותי הבא על בת ישראל מחייבי לאוין ואין לו בה קידושין, היא מקוה טהרה לאומות להכשיר את ולדה להיות כמוה, לא כ"ש קודם התורה...".
- ד. הרי שנחלק הרמב"ן עם חכמי הצרפתים⁵ האם דין האבות וישראל קודם מתן תורה היה כדין הגויים או כדין ישראל⁶.
- ה. ובספר פרשת דרכים תמה על שיטת חכמי הצרפתים, שהרי אמרו חז"ל שאברהם אבינו קיים את כל התורה כולה ואפי' עירובי תבשילין, ולשיטתם איך היה מותר לו לשמור שבת, הלא קיי"ל שנכרי ששבת חייב מיתה.
- ו. והנה בכיבור הדין ש"גוי ששבת חייב מיתה" נחלקו רש"י והרמב"ם, דהנה בגמ' בסנהדרין⁷ אמרו "גוי ששבת חייב מיתה שנאמר יום ולילה לא ישבותו... אמר רבינא אפילו שני בשבת", ופירש רש"י⁸ וז"ל: "לא תימא שביתה... לשם חובה קאמר דלא ליכוון לשבות כגון בשבת... או אחד בשבת ששוכתי בן, אלא מנוחה בעלמא קא אסר להו שלא יבטלו ממלאכה...". הרי שלפירוש רש"י הצטוו בני נח שלא ליבטל ממלאכה ולשבות מישוב העולם.

¹ ויקרא כ"ד י'.

² ואמנם יש מרבתינו הראשונים הסוברים שאף שקיי"ל שגוי הבא על בת ישראל הולד כשר, היינו שאחר גירות יה' כשר, אולם ללא גירות אין דינו כישראל, ולשיטתם א"ש בפשיטות. (עין רעק"א יו"ד רס"ו ס"ב, ובפת"ד אה"ע ד' א' וביו"ד רס"ח ה').

³ צ"ע אם כוונת הרמב"ן לברית בין הבתרים או לברית המילה.

⁴ כוונת הרמב"ן לדברי הגמ' במס' קידושין דף י"ח. שאין ללמוד ממה שנאמר בעשו "כי ירושה לעשו נתתי..." משום ששמה ישראל מומר שאני, הרי שדין עשו כדין ישראל מומר לענין ירושה, ואין דינו כגוי.

⁵ בעלי התוספות.

⁶ ועיין בס' פרשת דרכים דרוש א' שהאריך בבירור נושא זה.

⁷ דף נ"ח.

⁸ ד"ה אמר רבינא.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

ז. אולם ברמב"ם⁹ כתב וז"ל: "וכן גוי ששבת אפילו ביום מימות החול אם עשה אותו לעצמו כמו שבת חייב מיתה... כללו של דבר אין מניחין אותן לחדש דת ולעשות מצוות לעצמן מדעתן, אלא או יהיה גר צדק... או יעמוד בתורתו ולא יוסיף ולא יגרע...", הרי שלרמב"ם עיקר האיסור הוא שלא יחדשו דתות, ולא שהצטוו שלא ליבטל ממלאכה.

ח. ונראה א"כ, שכל עיקר קושיית הפרשת דרכים אינה אלא אם סוברים חכמי הצרפתים כרש"י, אולם אם סוברים כרמב"ם לק"מ, שהרי אברהם לא בא לחדש דת ח"ו, אלא ידע את מה שעתידיים בניו לקבל בתורה והקדים וקיימה, ובכה"ג ברור שאין שום איסור.

ט. אמנם במה שקשה אליבא דשיטת רש"י, צ"ע מדוע העמיד הפרשת דרכים את הקושיה רק לשיטת חכמי הצרפתים, דלכאורה גם לשיטת הרמב"ן קשה, שהרי בודאי שעד מתן תורה היו מצווים ישראל בשבע מצוות בני נח, ואף במקום שדין ז' מצוות חמור מדין התורה [וכגון באבר שניטל מן המפרכסת, שלבן נח נאסר ולישראל הותר], שלכאורה ברור שקודם מתן תורה נאסר לישראל, שכל שלא ניתנה התורה חייבים ישראל בכל מצוות בני נח ואין דינם קל מן העמים, וא"כ קשה מי התיר לאברהם לבטל מצות "יום ולילה לא ישבותו" ולשבות בשבת¹⁰.

י. והנה בספר פנים יפות¹¹ כתב בישוב הקושיה שאצל בני נח היום קודם ללילה, ואברהם אבינו שבת בשבת ועשה מלאכה במוצ"ש ויצא ידי שניהם¹², עייש"ה.

יא. ובשו"ת רע"א¹³ תמה עליו, דהנה בתו¹⁴ הקשו מדוע לגבי איסור זה לא נאמר הכלל שכל מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנתה לישראל, לישראל נאמרה ולא לבני נח, ויישבו שעל כרחק לא נאמרה מצוה זו לישראל, שהרי הצטוו על שמירת השבת, ולדברי הפנים יפות, הרי עדיין י"ל שישראל הצטוו במצוה זו, שאסור להם לשבות ביום ולילה שאחריו, וכתב שאין ליישב שעדיין ביו"כ שחל במוצ"ש איך יעשו מלאכה, שהרי יכולים לעשות חצי שיעור בזה וחצי שיעור בזה למ"ד חצי שיעור מותר מן התורה, עייש"ה¹⁵.

יב. והנה ידוע שבפולמוס שהיה בירושלים בשנת התר"ח, האם גר שמל ולא טבל חייב לחלל שבת, הורה אז רבינו בעל הבנין ציון¹⁶ שמותר לו [ואולי אף מחוייב הוא]

⁹ י' מהלכות מלכים ט'.

¹⁰ ויש שכתבו בשם שו"ת חשק שלמה בישוב הקושיה, שאברהם אבינו לבש ציצית, וממ"נ אם דינו כישראל לא היו משוי, ואם דינו כגוי הוי משוי. [ולענ"ד תירוץ זה אינו מובן, דלאחר שאברהם אבינו שמר את כל התורה וקיימה אף שלא צווה, פשיטא שאין הציצית נחשבים כמשוי, אף אם לא היה דינו לכל דבר כישראל].
¹¹ פרשת נח.

¹² ועובדא ידענא, דכד הוינא טליא התארח בבית אאמו"ר גוי שעמד קודם גירותו, והורה אז הגר"ש אלישיב זצ"ל שדי שיעשה מלאכה במוצ"ש, וכדברי הפנים יפות.

¹³ קמא בהשמטות לסי' קכ"א.

¹⁴ בסנהדרין נ"ט. ד"ה נאמר.

¹⁵ וע"ע בפנים יפות בפר' ויקהל [על הפסוק ששת ימים תעשה מלאכה] מש"כ בזה, אולם דבריו הם לכאול שלא כדברי התו' בסנהדרין שם

¹⁶ שו"ת בנין ציון סימן צ"א.

קהל עדת ישורון

י ר ו ש ל י ם

לשמור שבת, דמכיון שכבר בא בברית המילה, איך יהיה מוכרח להפר ברית השבת שכרת הקב"ה עם ישראל, עייש"ה.
ולדבריו יתכן שה"ה כאן, שלאחר שבא אברהם בברית שוב לא יתכן שיצווה לא לשמור את ברית השבת, וע"כ שלענין זה לכו"ע אין דינו כדין בן נח.
ג. וכמו כן פשוט שאין מקום לשאול, איך היה מותר לאברהם ללמוד תורה, שהרי גוי שלומד תורה חייב מיתה שנאמר "תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", מורשה לנו ולא להם. שלגבי זה פשוט שאברהם אבינו לא היה דינו כגוי, ואדרבה כל מורשת התורה שלנו מכוחו היא.
ד. והנה ברמב"ן תמה על שיטת חכמי הצרפתים מדברי הגמ' בקידושין, שלענין ירושה נחשב עשיו כגוי מומר, הרי שדין ישראל לו.
טו. ולכאור' יש לדון גם על קושיה זו, דאף אם לא היה דין האבות כישראל לכל דבר, מ"מ זכה אברהם אבינו בארץ ישראל והורשה לזרעו, ועשיו מכוחו זכה בארץ שעיר, וכוונת הגמ' שאף אם לגוי אין דין ירושה נאמרה לגבי עשיו וזרעו הלכה מיוחדת שירשו את ארץ שעיר, ועיין.

בדין גר שאינו יכול למול

א. הנה נחלקו הראשונים¹⁷ גר שבא להתגייר וכבר נימול הוא בגיותו איך יתגייר, ודעת ר"ח¹⁸ שאינו יכול להתגייר, אולם מועילה לו טבילתו, שכשבנו ימול יהיה דינו כישראל אף בלא טבילה.
ב. ובאחרונים תמהו¹⁹, שממה נפשך אם אשתו ישראלית בלא"ה בניו ישראלים, ואם היא גויה הרי הם הולכים אחריה, ומדוע לא יצטרכו טבילה, והאריכו בישוב הדברים²⁰.
ג. ולכאור' לדברי הרמב"ן הנ"ל אפשר ליישב את דברי הר"ח בפשיטות, דמבואר בדבריו דדוקא בב' אומות הולכים אחר האם, אולם בגוי שנושא גויה, הרי הבן גוי מכוחו ולא מכוחה.

וממילא מבואר בפשיטות, דאותו גוי שלא מל דינו כגוי לכל דבריו, וזרעו גוי כמוהו, ומ"מ הועילה לו הטבילה, שבאם ימול יהפך לישראל, ואת מצב זה מוריש לזרעו, ולכן כשימול בנו יהיה ממילא כישראל²¹.

¹⁷ כמובא בטור ובית יוסף יור"ד ריש סימן רס"ז.

¹⁸ בשבת פרק ר"א דמילה הובאו הדברים בטור שם. [והנה יש שגרסו שם ר"ת, אולם כיום שנדפס פירוש הר"ח זכינו לראות שהדברים אכן כתובים בפירוש ר"ח שם].

¹⁹ בדרישה ובט"ז שם.

²⁰ ולדבריהם מעיקר הדין דינו כישראל, אלא דמחמרי' שלא להשיאו אשה. [ולכאור' לשון הראשונים אינו מורה כן, וצ"ע].

²¹ ולפי"ז אם יוליד בת יהיה דינה כישראלית, וצ"ע.